

REALIZACJA POLITYKI SENIORALNEJ W POLSCE – WPROWADZENIE W TEMATYKĘ

Wprowadzenie

Powiększająca się generacja seniorów implikuje przekształcenia, które związane są ze społecznym funkcjonowaniem osób starszych w Polsce. Liczne opracowania naukowe obrazują sytuację rodziną (Kempińska, 2015; Banach, Matejek, 2013) oraz społeczną seniorów (Pikuła, 2017; Matejek, Zdebska, 2013), dużą uwagę poświęca się różnorodnym problemom tejże grupy wiekowej (Chabior, Fabiś, Wawrzyniak, 2014; Fopka-Kowalczyk, 2018) oraz formom aktywizacji i uspołeczniania (Pikuła, 2021, s. 127–147; Chabior, 2011). Wobec prognoz demograficznych zasadnym staje się podejmowanie wieloaspektowej debaty publicznej odnoszącej się do jakości życia osób starszych, które przeżywają starość zarówno pomyślną, prawidłową, ale także patologiczną. Stworzenie systemowych rozwiązań, które staną się podstawą wspierania i pomagania najstarszej grupie, nabiera szczególnego znaczenia w obszarze polityki senioralnej realizowanej w Polsce.

Jak wskazują opracowania naukowe (Cybulski, 2016, s. 11–15), polska starość charakteryzuje się czterema cechami, które będą wpływać na zakres realizowanych działań w obszarze polityki senioralnej. Wśród istotnych cech starzejącego się społeczeństwa w Polsce, wymienia się:

- feminizację,
- singularyzację,
- wewnętrzne zróżnicowanie
- powiększającą się grupę 80-latków.

Wobec powyższego, biorąc pod uwagę prognozy demograficzne należy wnioskować, iż zmiany dokonujące się w grupie osób starszych będą stanowić wyzwanie dla polityki senioralnej. Szczególnie w kontekście osób po 80. roku życia, bowiem grupa ta będzie bardzo zróżnicowana. Piotr Szukalski (2013) zauważył, iż już osoby

po 75 roku życia będą stanowić grupę, której „waga będzie szybko w najbliższych dwóch dekadach wzrastać. (...) Warto zaznaczyć, iż osoby w wieku 75+ z reguły nawet i dziś umykają zainteresowaniu badaczy, decydentów, opinii publicznej, z uwagi na zakładaną rzadkość, a przede wszystkim fakt, iż kłopoty zdrowotne, ograniczenia samodzielnego funkcjonowania ograniczają ich społecznie widoczną aktywność, tj. te wszystkie czynności, które podejmowane są poza własnym domem. Tymczasem ich liczbowy rozrost, specyfika potrzeb, zróżnicowanie owych potrzeb ze względu na wiek, płeć, miejsce zamieszkiwania – definiowane zarówno w kategoriach miasto/wieś, jak i w kategoriach regionu – czy status rodzinny samistnie zachęcać powinny decydentów i inne osoby odpowiedzialne za zaspokajanie potrzeb osób nie w pełni samodzielnych do zgłębiania ich *differentia specifica*, do lepszego rozumienia demograficznych, zdrowotnych i społecznych uwarunkowań zapewnienia wysokiej jakości życia w późnej jesieni życia”.

Przeobrażenia związane z liczebnością subpopulacji seniorów będą stanowić podstawę do wzrostu zapotrzebowania na usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania czy też dzienne formy opieki. W obszarze zainteresowań polityki senioralnej znajdują się także opiekunowie nieformalni seniorów i wsparcie dla tejże grupy społecznej, bowiem to oni będą realizować zadania skoncentrowane na opiece i wsparciu niesamodzielnych osób starszych. Jak podkreśla Elżbieta Trafiałek (2016, s. 11), dokonujące się przekształcenia w obszarze usług dla osób starszych muszą koncentrować się na dostosowanej do potrzeb opiece medycznej, zróżnicowanych formach opieki i wsparcia w środowisku lokalnym oraz promocji nowego modelu życia seniorów. Podejmowanie tematyki związanej z polityką senioralną wydaje się być zasadnym, bowiem jak podkreśla Adam A. Zych (2019, s. 10): „Politykę senioralną, która w naszym kraju jest w stadium tworzenia, można skutecznie realizować na trzech podstawowych poziomach: rządowym, samorządowym i pozarządowym (obywatelskim), a szczególną rolę mogą mieć do spełnienia nowe podmioty, w rodzaju zespołów doradczych prezydenta miasta ds. seniorów, pełnomocników prezydenta miasta ds. seniorów, polityki bądź współpracy senioralnej czy rzeczników seniora i opiekuna, a przede wszystkim działające w naszym kraju rady seniorów”.

Realna polityka senioralna musi uwzględniać zachodzące zmiany społeczne, ekonomiczne, demograficzne, ale także przewidywać sytuacje nadzwyczajne, które mogą bezpośrednio wpływać na życie seniorów. Wobec zdarzeń, których jesteśmy świadkami, należy choćby zwrócić uwagę na sytuację osób starszych w okresie pandemii COVID-19. Jak zauważył Norbert G. Pikuła (2020, s. 85): „W odniesieniu do seniorów ważne jest uświadomienie osobom odpowiedzialnym za politykę społeczną na każdym szczeblu, że sytuacja pandemii oraz wynikające z niej liczne ograniczenia nałożone szczególnie na tę grupę osób, mogą przyczynić się do wzrostu zachorowalności, braku samodzielności życiowej, motywacji do życia i działania.

To spowoduje wzrost zapotrzebowania na usługi świadczone przez profesjonalistów funkcjonujących w sektorze pomocy społecznej na rzecz pracy z osobami starszymi”. Wielu badaczy, podejmujących kwestię polityki senioralnej w okresie pandemii, wskazywało, iż jej skutki będą widoczne jeszcze przez wiele lat, dlatego też polityka senioralna musi się rozwijać i adekwatnie odpowiadać na pojawiające się potrzeby i problemy najstarszych generacji.

Prezentowany artykuł ma charakter przeglądowy, podjęto w nim próbę zaprezentowania najważniejszych aspektów polskiej polityki senioralnej w oparciu o obowiązujące dokumenty. W artykule skoncentrowano się także na zaprezentowaniu wybranych form realizacji polityki senioralnej w Opolu.

Polityka senioralna – wprowadzenie w tematykę

Początków rozwoju profesjonalnej polityki senioralnej należy szukać podczas Zgromadzenia Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1969 roku. Podczas Zgromadzenia zauważono potrzebę stworzenia polityki, która zajmowałaby się problemami i kwestiami starzejących się społeczeństw (Szatur-Jaworska, 2012, s. 16). W 1982 odbyło się Pierwsze Światowe Zgromadzenie na temat Starzenia się Społeczeństw. Podczas tego spotkania zauważono, że wiele państwa świata nie jest przygotowanych na postępujący proces starzenia się ludności, a co z tym związane skutkami ekonomicznymi, gospodarczymi czy też kulturowymi. Wobec prognoz demograficznych oraz dokonujących się przeobrażeń podjęto próbę stworzenia dokumentu, który zapewniłby seniorom uczestnictwo w życiu społecznym oraz możliwość samorealizacji. Postulaty, które pojawiły się podczas Światowego Zgromadzenia, zostały zebrane w Międzynarodowym Planie Działania w Kwestii Starzenia się Społeczeństw, opracowanym przez przedstawicieli 250 organizacji i 121 narodów. Plan został zatwierdzony przez Zgromadzenie Ogólne rezolucją 47/86 (Ośrodek Informacji ONZ, <https://www.unic.un.org.pl/ageing/dzialania.php>).

Międzynarodowy Plan Działania w Kwestii Starzenia się Społeczeństw stał się pierwszym międzynarodowym dokumentem, który koncentrował się na kierunkach przygotowania i rozwoju programów dotyczących kwestii starzenia się społeczeństw. Dokument ten składał się z 62 zaleceń odnoszących się do zdrowia i żywienia, ochrony konsumentów w podeszłym wieku, mieszkalnictwa i środowiska, rodziny, opieki społecznej, zabezpieczenia dochodów i zatrudnienia oraz edukacji.

W Planie określono także priorytety, takie jak”

- „podstawowym celem rozwoju jest ciągła poprawa poziomu życia całej ludności na bazie pełnego uczestnictwa w procesie rozwoju i sprawiedliwego podziału korzyści z niego płynących;

- proces wzrostu rozwoju musi zawsze promować ludzką godność. Każda jednostka powinna brać aktywny udział w społeczeństwie w zależności od swoich możliwości;
- zmiany w strukturze wiekowej populacji wpływają w znaczącym stopniu na wzrost gospodarczy, rynek pracy, rodzaj konsumpcji, popyt na dobra i usługi;
- osoby starsze powinny być brane pod uwagę jako wartościowe narodowe 'bogactwo', wnoszące cenny wkład w życie społeczne;
- integracja społeczeństwa pod względem wieku powinna pozostać celem rozwoju społeczno-ekonomicznego” (Ośrodek informacji ONZ, <https://www.unic.un.org.pl/ageing/plan.php>).

Po ogłoszeniu Dokumentu poszczególne państwa zaczęły wdrażać odpowiednie rozwiązania i tworzyć krajowe podstawy polityki senioralnej. Rozwój teje gałęzi polityki w poszczególnych państwach był jednak zróżnicowany i zależny od wielu czynników, jak choćby zachodzącej w tamtych czasach transformacji polityczno-społecznej. Niemniej jednak należy podkreślić rangę tego Dokumentu, który jako pierwszy w tak obszerny sposób zwracał uwagę na kwestie związane ze starzeniem się i starością.

W kontekście omawianej problematyki należy także zwrócić uwagę na Plan Madrycki z 2002 roku, przyjęty przez ONZ. Jak podkreślają badacze (Łobodzińska, 2016, s. 10), Plan Madrycki jest jednym z najbardziej kompletnych i kompleksowo ujmujących zagadnienie starzenia się ludności dokumentów.

Wskazano w nim na 3 podstawowe priorytety, wśród których można wyszczególnić mniejsze obszary działań, jakie powinny znaleźć się w kręgu zainteresowań krajowych polityk senioralnych:

1. Osoby starsze i rozwój społeczno-gospodarczy:
 - aktywny udział w życiu społecznym i rozwój;
 - rynek pracy i starzejące się zasoby pracy;
 - rozwój obszarów wiejskich, migracje i urbanizacja;
 - dostęp do wiedzy, edukacji i szkoleń;
 - solidarność międzypokoleniowa;
 - likwidacja ubóstwa;
 - bezpieczeństwo ekonomiczne i socjalne;
 - zapewnienie bezpieczeństwa w sytuacjach zagrożenia.
2. Zdrowie i dobrostan osób w starszym wieku:
 - promocja zdrowia i dobrostanu w perspektywie całego życia;
 - powszechny i równy dostęp do usług opieki zdrowotnej;
 - osoby starsze a HIV/AIDS;
 - szkolenia dla osób świadczących usługi opiekuńcze dla osób starszych oraz kadr medycznych;

- potrzeby osób starszych w zakresie zdrowia psychicznego;
 - niepełnosprawność w starszym wieku.
3. Tworzenie środowiska sprzyjającego i wspierającego osoby starsze:
- mieszkanie i środowisko życia;
 - opieka i wsparcie dla opiekunów;
 - zaniedbywanie, złe traktowanie i przemoc wobec osób starszych;
 - wyobrażenia procesu starzenia się i starości (Richert-Każmierska, 2019, s. 70).

Podjęwając problematykę uwarunkowań polityki senioralnej w kontekście międzynarodowym należy także zwrócić uwagę na rekomendację innych organizacji, które również odnoszą się do zapewnienia optymalnych warunków starości, osobom starzejącym się. Zarówno Światowa Organizacja Zdrowia, jak i Unia Europejska¹ wskazują w swych dokumentach kierunki działań.

Polityka senioralna w polskim ustawodawstwie

Polska polityka senioralna jest stosunkowo nowo rozwijającą się gałęzią polityki publicznej, która koncentruje się na zaspakajaniu potrzeb jednostek i grup społecznych, wspomaganie w kryzysach oraz podnoszeniu jakości życia. Polityka społeczna wobec osób starszych jest polityką interdyscyplinarną – jej działania wpisują się w większość obszarów polityki publicznej realizowanej przez Radę Ministrów. Jak zauważa Barbara Szatur-Jaworska (2015, s. 3): „Pojęcie polityki senioralnej wprowadziło do polskiej debaty publicznej Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej”. Pierwszym dokumentem, który podejmował zagadnienia związane z polityką senioralną, były Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 (ZDPS). Ustawodawca definiował politykę senioralną jako „ogół działań organów administracji publicznej oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się” (Art. 4 Ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych, Dz.U. z 2015 r., poz. 1705). W początkowych fazach rozwoju tejsze polityki wskazywano, iż jej celem jest: „wspieranie i zapewnienie możliwości aktywnego starzenia się w zdrowiu oraz

¹ W kontekście omawianej problematyki odsyłam Czytelnika do: World Health Assembly, *The Global strategy and action plan on ageing and health 2016–2020: towards a world in which everyone can live long and healthy life*, World Health Organization, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/252783>; Komisja Europejska, *Zielona Księga. Wobec zmian demograficznych: nowa solidarność między pokoleniami*, Bruksela 2005; Demograficzna przyszłość Europy. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 21 lutego 2008 r. w sprawie demograficznej przyszłości Europy (2007/2156(INI)) (Dz. Urz. UE CE 184/75).

możliwości prowadzenia w dalszym ciągu samodzielnego, niezależnego i satysfakcjonującego życia, nawet przy pewnych ograniczeniach funkcjonalnych” (Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej na lata 2014–2022, 2013, s. 9).

W pierwszych etapach kształtowania się polityki senioralnej opierano się na koncepcji aktywnego starzenia, a jako główne wyzwania, wobec których należy podjąć konkretne działania, wskazano:

- zwiększającą się liczbę osób starszych w całym społeczeństwie, co w przyszłości będzie wiązać się z konsekwencjami o charakterze społecznym, ekonomicznym gospodarczym;
- wydłużenie okresu aktywności zawodowej osób po 50. roku życia;
- wykorzystanie potencjału seniorów w obszarze aktywności społecznej i obywatelskiej;
- zapotrzebowanie na rozwiązania pozwalające osobom pracującym w wieku 50+ na godzenie życia zawodowego z rodzinnym (konieczność sprawowania opieki nad rodzicami lub innymi osobami zależnymi) (szerzej: Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020, s. 10).

Działania przedstawione w ZDPS zawierały się w sześciu podstawowych obszarach, które odnosiły się do wszystkich sfer życia seniorów.

Pierwszy obszar działań koncentrował się zdrowiu i samodzielności najstarszych grup wiekowych. Głównym celem polityki senioralnej w obszarze zdrowia i samodzielności uczyniono tworzenie warunków do jak najdłuższego utrzymywania dobrego stanu zdrowia i autonomii. Druga strefa działań w początkowej fazie rozwoju polityki senioralnej odnosiła się do aktywności zawodowej osób po 50 roku życia. W obszarze tym skupiono się na aktywizacji zawodowej poprzez zaplanowanie i podjęcie działań, które umożliwiłyby wykorzystanie potencjału najstarszych pracowników na rynku pracy. Kolejnym elementem składowym omawianej polityki była aktywność edukacyjna, społeczna i kulturalna osób starszych. Jak zauważono w Założeniach „Aktywność społeczna jest jednym z niezbędnych elementów realizacji idei aktywnego i zdrowego starzenia się. Wobec zakończenia lub ograniczenia pracy zawodowej związanego z osiągnięciem wieku emerytalnego, poświęcenie czasu na bezpłatną pomoc innym stanowi istotną przestrzeń dla aktywności osób starszych. Doniosłe znaczenie ma nie tylko pomoc osobom najbliższym, ale także działania podejmowane na rzecz społeczności lokalnych” (2013, s. 34). Działania podejmowane w tym obszarze miały na celu rozwój oferty edukacyjnej dla najstarszej populacji, rozpowszechnienie idei wolontariatu wśród seniorów, a także zwiększenie uczestnictwa osób starszych w kulturze. Dwa ostatnie obszary, które zawarte były w omawianym Dokumencie, odnosiły się do srebrnej gospodarki oraz relacji międzypokoleniowych.

Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 były pierwszym tak obszernym dokumentem, który podejmował problematykę osób

starszych w sposób holistyczny i wskazywał na obszary wymagające podjęcia konkretnych działań w celu podniesienia jakości życia najstarszych populacji. Zmiany, jakie wiązały się postępującym procesem starzenia społeczeństwa, generowały i nadal generują nowe wyzwania, przed jakimi staje polityka społeczna, szczególnie polityka senioralna. Na bazie omówionego Dokumentu powstał nowy, który określa działalność polityki senioralnej w Polsce do 2030 roku. *Polityka społeczna wobec osób starszych do 2030. BEZPIECZEŃSTWO – UCZESTNICTWO – SOLIDARNOŚĆ* to dokument, który wszedł w życie na mocy Uchwały nNr 161 Rady Ministrów 30 listopada 2018 roku.

W dokumencie tym znacznie poszerzono zakres definicyjny polityki senioralnej i wskazano iż należy ją rozpatrywać jako „celowe długofalowe i systemowe oddziaływanie państwa oraz innych podmiotów publicznych i niepublicznych na kształtowanie warunków prawnych, ekonomicznych oraz społecznych w celu tworzenia osobom starszym korzystnej dla nich sytuacji życiowej, dostosowanej do zmieniających się wraz z wiekiem potrzeb społecznych, ekonomicznych oraz opieki i ochrony zdrowia w każdym okresie życia osoby w starszym wieku” (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2018, s. 5). Nadrzędnym celem polityki senioralnej w Polsce do roku 2030 stało się podnoszenie jakości życia osób starszych poprzez umożliwienie im pozostawania jak najdłużej samodzielny. W założeniach polityki senioralnej do roku 2030 należy zwrócić uwagę na fakt i zakres działań, który został podzielony na: działania skierowane do ogółu seniorów oraz działania wobec niesamodzielnych osób starszych. Podział ten jasno wskazuje, iż stan zdrowia i stopień samodzielności determinują odczuwany dobrostan, jakość życia oraz potrzeby.

Działania obejmujące ogół osób starszych zostały zawarte w siedmiu obszarach, takich jak:

- I. Kształtowanie pozytywnego postrzegania starości w społeczeństwie.
- II. Uczestnictwo w życiu społecznym oraz wspieranie wszelkich form aktywności obywatelskiej, społecznej, kulturalnej, artystycznej, sportowej i religijnej.
- III. Tworzenie warunków umożliwiających wykorzystanie potencjału osób starszych jako aktywnych uczestników życia gospodarczego i rynku pracy, dostosowanych do ich możliwości psychofizycznych oraz sytuacji rodzinnej.
- IV. Promocja zdrowia, profilaktyka chorób, dostęp do diagnostyki, leczenia i rehabilitacji.
- V. Zwiększanie bezpieczeństwa fizycznego – przeciwdziałanie przemocy i zaniedbaniom wobec osób starszych.
- VI. Tworzenie warunków do solidarności i integracji międzypokoleniowej.
- VII. Działania na rzecz edukacji dla starości (kadry opiekuńcze i medyczne), do starości (całe społeczeństwo), przez starość (od najmłodszego pokolenia) oraz edukacja w starości (osoby starsze).

Do każdego w wyżej wymienionych obszarów zostały opracowane wskazania w jaki sposób mają być realizowane poszczególne założenia².

Jak zostało zasugerowane we wcześniejszych rozważaniach, pewnego rodzaju *novum* w obowiązującym dokumencie stało się skoncentrowanie na seniorach, którzy przeżywają starość patologiczną, chorobową, związaną z pewnego rodzaju dysfunkcjami i zależnością od osób trzecich. Do obszarów związanych z działaniami wobec niesamodzielnych osób starszych Ustawodawca wpisał:

I. Zmniejszanie skali zależności od innych poprzez ułatwienie dostępu do usług wzmacniających samodzielność oraz dostosowanie środowiska zamieszkania do możliwości funkcjonalnych niesamodzielnych osób starszych.

II. Zapewnienie optymalnego dostępu do usług zdrowotnych, rehabilitacyjnych i opiekuńczo-pielęgnacyjnych dostosowanych do potrzeb niesamodzielnych osób starszych.

III. Sieć usług środowiskowych i instytucjonalnych udzielanych niesamodzielnym osobom starszym.

IV. System wsparcia nieformalnych opiekunów niesamodzielnych osób starszych przez instytucje publiczne.

Wyżej wymienione obszary jasno wskazują na problemy seniorów starzejących się w sposób patologiczny, uniemożliwiający samodzielne funkcjonowanie. Należy zwrócić uwagę, na obszar IV, związany z opiekunami nieformalnymi seniorów, którzy w polskim ustawodawstwie nie mają jasno uregulowanej sytuacji. Bez wątpienia zauważenie problemów opiekunów nieformalnych oraz konieczność ich wsparcia stanowi obszar zaniedbany przez wiele lat, dlatego też podejmowane działania powinny w sposób rzetelny i konstruktywny wprowadzać praktyczne rozwiązania umożliwiające efektywne wsparcie rodziny chorego seniora.

Polityka senioralna w Polsce stara się sprostać zadaniom i wyzwaniom, jakie wiążą się ze zmianami demograficznymi. Wielowymiarowość problemów osób starszych, starość patologiczna związana z chorobami przewlekłymi, brak samodzielności, samotność i osamotnienie, marginalizacja i wykluczenie to tylko niektóre zagrożenia, które towarzyszą seniorom. Polityka społeczna wobec osób starszych podejmuje interdyscyplinarne działania, poprzez które możliwe staje się zaspokajanie potrzeb jednostek, wspomaganie opiekunów nieformalnych oraz realizowanie założeń idei aktywnego starzenia się.

² Szczegółowy opis założeń można odnaleźć: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. BEZPIECZEŃSTWO – UCZESTNICTWO – SOLIDARNOŚĆ*, Warszawa 2018.

Realizacja polityki senioralnej w ujęciu regionalnym na przykładzie miasta Opole

Jak zostało zaprezentowane w powyższych rozważaniach, działania polityki senioralnej mają koncentrować się na tworzeniu praktycznych rozwiązań umożliwiających pozostanie samodzielnym oraz podnoszenie/utrzymanie jakości życia najstarszych populacji. Podmiotem odpowiedzialnym za koordynację działań polityki senioralnej jest minister rodziny, pracy i polityki społecznej. Realizacja polityki społecznej wobec osób starszych monitorowana jest w ramach obowiązku wynikającego z ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych. Zadania polityki społecznej realizowane są zarówno na poziomie państwowym, jak i samorządowym, lokalnym. Aby dopasować odpowiednią ofertę działań do starszych mieszkańców społeczności lokalnej, samorzady terytorialne mają obowiązek realizować oddolnie założenia polityki senioralnej.

Wobec postępującego procesu starzenia się społeczeństw samorzady w ramach wykonywanych zadań tworzą i realizują programy polityki senioralnej dla poszczególnych jednostek administracyjnych. W niniejszym artykule skoncentrowano się na ukazaniu Programu Polityki Senioralnej Miasta Opole na lata 2018–2022 „Opole Seniorom”.

Rada Miasta Opole w roku 2017 uchwaliła Program Polityki Senioralnej Miasta Opole na lata 2018–2022. Był to pierwszy w historii samorządu tego typu dokument, który w sposób holistyczny odnosił się do kwestii najstarszych mieszkańców Opola. Program zakładał realizację kompleksowych działań prowadzonych we współpracy ze środowiskiem lokalnym, którego celem było wsparcie samodzielnego i godnego życia starszych mieszkańców Opola (szerzej: Centrum Seniora w Opolu).

Jak wynika z dokumentu (2017, s. 3): „Program został zbudowany w oparciu o wynik szerokiej konsultacji prowadzonych z aktywnymi środowiskami zaangażowanymi w życie miasta, jak i z samymi mieszkańcami. Decyzja o skoordynowaniu działań na rzecz starszych mieszkańców miasta wynika z szeregu uwarunkowań, do których należą między innymi: wzrost udziału seniorów w strukturze demograficznej miasta, zróżnicowanie potrzeb i problemów tej grupy mieszkańców, a także ograniczenia systemu wsparcia dla seniorów. Polityka senioralna stanowi i stanowić będzie jeden z głównych elementów strategii polityki społecznej Opola”. Podjęcie działań skoncentrowanych na seniorach bezpośrednio wiązało się ze znacznym wzrostem liczebnym najstarszych mieszkańców Opola. Jak wynika z Programu, polityka senioralna w Opolu opiera się na następujących zasadach i jest zbieżna z ogólnopolskimi dokumentami regulującymi ten obszar polityki:

- zasada pomocniczości, która odnosi do założenia, iż to rodziny w pierwszej kolejności odpowiadają za opiekę nad osobami starszymi, samorząd pełni funkcję wspierającą;

- zasada aktywizacji osób starszych w kreowaniu polityki senioralnej Miasta Opole;
- wykorzystanie potencjału osób starszych, poprzez tworzenie środowisk przyjaznych najstarszym grupom wiekowym i promowaniu idei aktywnego starzenia się;
- uwzględnianie zróżnicowania seniorów ze względu na stan zdrowia i planowanie oferty, która będzie adekwatna do możliwości i potrzeb najstarszych mieszkańców Opola;
- nastawienie na aktywizację zawodową i społeczną;
- współpraca samorządu z partnerami gospodarczymi, społecznymi, publicznymi, pozarządowymi, w celu kreowania optymalnych rozwiązań w lokalnej polityce senioralnej.

Jak wynika z analizy Programu „Opole Seniorom”, celem głównym jest „poprawa sytuacji starszych mieszkańców Opola na rzecz godnego, samodzielnego, niezależnego i satysfakcjonującego życia w dobrym zdrowiu – tak aby Miasto, jak i jego przestrzeń były przyjazne seniorom” (Programu „Opole Seniorom, 2017, s. 8). W Programie pojawiły się także cztery cele szczegółowe oraz konkretne zadania, które mają przyczynić się do osiągnięcia zamierzonych celów.

Tabela 1. Cele szczegółowe i działania w ramach Programu

Cele szczegółowe	Działania
1. Aktywizacja i integracja środowiska senioralnego Miasta Opola	1.1. Organizacja imprez i wydarzeń aktywizujących i integrujących środowisko seniorów 1.2. Utworzenie domu dziennego pobytu na ul. Dambonia 3 1.3. Tworzenie klubów seniora 1.4. Działalność Rady Seniorów Miasta Opola 1.5. Rozwijanie systemu ulg i preferencji w ramach Karty „Opolski Senior” 1.6. Przygotowanie kadry animatorów osób starszych 1.7. Udostępnianie (bezpłatnie) obiektów miejskich (m.in. szkoły, obiekty kulturalne i sportowe) na działania z zakresu aktywnego spędzania czasu i wspólnej zabawy różnych grup wiekowych 1.8. Zaangażowanie przedszkoli i szkół do realizacji działań o charakterze wielopokoleniowym 1.9. Upowszechnienie wśród seniorów kształcenia ustawicznego i zdobywania kwalifikacji zawodowych 1.10. Realizacja projektów z obszaru rynku pracy skierowanych do seniorów w wieku aktywności zawodowej

<p>2. Prowadzenie Centrum Informacji i Edukacji „Senior w Opolu”</p>	<p>2.1. Zbieranie i przekazywanie aktualnych informacji w zakresie usług skierowanych do seniorów oferowanych m.in. przez organizacje pozarządowe, instytucje, firmy 2.2. Prowadzenie punktu informacyjnego dla seniorów w sprawach związanych z życiem w mieście, instytucjami wsparcia, obowiązującymi przepisami 2.3. Merytoryczne i logistyczne wsparcie organizacji skupiających seniorów oraz aktywnych nieformalnych grup seniorów – udostępnienie lokalu wraz ze sprzętem do pracy 2.4. Udostępnianie sal na spotkania, szkolenia, kursy, wykłady itp. 2.5. Prowadzenie Opolskiego Telefonu Życzliwości 60 2.6. Upowszechnianie cyklicznych i aktualnych programów, wniosków, grantów połączone z organizacją spotkań informacyjnych pomocnych przy pisaniu wniosków</p>
<p>3. Utrzymanie samodzielności seniorów w środowisku zamieszkania</p>	<p>3.1. Budowa kompleksu mieszkaniowego dla seniorów na ul. Dambonia 3.2. Likwidacja barier architektonicznych w mieście 3.3. Poszerzenie oferty usług społecznych dostosowanych do potrzeb osób w wieku seneoalnym, m.in. opiekuńczych, pomocy domowej, cateringu, pralni, teleopieki 3.4. Przygotowanie, szkolenie i stała współpraca z grupami pomocy sąsiedzkiej 3.5. Rozwój usług wolontariackich dla seniorów – pomoc w zakupach, opiece, dyżury podczas nieobecności rodziny itp.</p>
<p>4. Zwiększenie dostępności osób starszych do systemu opieki zdrowotnej, rehabilitacji i profilaktyki</p>	<p>4.1. Prowadzenie profilaktyki zdrowotnej 4.2. Rozwój usług geriatrycznych 4.3. Pomoc specjalistów: gerontologa, psychologa itp. 4.4. Utworzenie grup wsparcia i prowadzenie szkoleń dla rodzin i opiekunów w zakresie opieki nad osobami z problemami zdrowotnymi</p>
<p>5. Przełamywanie stereotypowego postrzegania osób starszych i wzmocnienie pozytywnego wizerunku seniorów</p>	<p>5.1. Organizacja Opolskich Dni Seniora 5.2. Organizacja lub udział w zajęciach lub wydarzeniach sportowych (np. spartakiady seniorów) 5.3. Organizacja Targów Senioalnych 5.4. Kształcenie seniorów – liderów lokalnych 5.5. Włączanie seniorów-ekspertów do działań edukacyjnych i informacyjnych 5.6. Prowadzenie kampanii informacyjnych – prezentacji dokonań seniorów w różnych obszarach 5.7. Prowadzenie działań edukacyjnych z zakresu rozwoju osobistego seniorów 5.8. Działania promocyjne zmieniające wizerunek domów dziennego pobytu jako miejsca z ofertą dla seniorów o różnych potrzebach i zainteresowaniach 5.9. Kampanie informacyjne zachęcające pracodawców do zatrudniania osób w wieku seneoalnym 5.10. Działania edukacyjne z zakresu bezpieczeństwa seniorów</p>

Źródło: Program Polityki Senioalnej Miasta Opole na lata 2018–2022 „Opole Seniorom”, 2017, s. 8–9.

Jak wynika z tabeli 1, zakres działań realizowanych przez miasto Opole w obszarze polityk senioralnej, ma ściśle odzwierciedlenie w obszarach wskazanych w ogólnopolskim dokumencie *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. BEZPIECZEŃSTWO – UCZESTNICTWO – SOLIDARNOŚĆ*. Tworzenie lokalnych programów polityki senioralnej jest istotnym elementem ogólnopolskiej polityki wobec osób starszych. Poprzez takie programy możliwym staje się odpowiedzialne za specyficzne potrzeby seniorów z różnych regionów. Należy jednak zwrócić uwagę, iż polityka senioralna na szczeblu lokalnym dopiero się rozwija w Polsce. Wiele miast, podobnie jak Opole, jest w trakcie realizacji pierwszych tego typu działań, pomimo iż liczba osób starszych w ogólnej strukturze społecznej wzrasta, ilość aktywności podejmowanych przez samorządy oraz władze wyższego szczebla jest niewystarczająca, często nawet zbyt opóźniona.

Kreowanie nowych, innowacyjnych rozwiązań z zakresu polityki senioralnej stanowi wyzwanie dla podmiotów państwowych oraz tych działających w trzecim sektorze. Biorąc pod uwagę charakterystyczne cechy polskiej starości, o których była mowa we wprowadzeniu, oraz prognozy demograficzne, należy skoncentrować się starszych i samotnych kobietach, seniorach po 80. roku życia, a także na opiekunach nieformalnych. Polityka senioralna powinna patrzeć horyzontalnie i z wyprzedzeniem planować systemowe rozwiązania, które mogą wpływać na podnoszenie jakości życia najstarszych populacji. W niedalekiej przyszłości w Polsce problemami, które już dziś powinny być rozpatrywane, w aspekcie zabezpieczenia seniorów, jest niewystarczająca ilość usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania osób starszych, zbyt mała ilość kadry, która będzie pracować z seniorami, a także realizować gerontologiczną pracę socjalną. Kompleksowe spojrzenie na problemy seniorów, a także konstruktywne wykorzystanie ich potencjału stanowi wyzwanie dla polskiej polityki senioralnej, która dopiero się rozwija i posiada pewne deficyty.

Zaprezentowany artykuł miał na celu omówienie najważniejszych dokumentów międzynarodowych oraz ogólnopolskich, które przyczyniły się do rozwoju polskiej polityki senioralnej. Bez wątpienia postępujący proces starzenia się społeczeństw stanowi wyzwanie wielowymiarowe, które należy rozpatrywać uwzględniając wiele komponentów, dlatego tak ważnym jest kreowanie kompleksowej, holistycznej polityki senioralnej, która będzie opierać się na interdyscyplinarnych rozwiązaniach.

Bibliografia

- Banach M., Matejek J. (2013). *Seniorzy gwarantem rodzinnych tradycji i zwyczajów świątecznych*. W: J. Matejek, E. Zdebska (red.), *Senior w rodzinie i instytucji społecznej*. Kraków: Iris studio, s. 75–86.
- Chabior A. (2011). *Aktywizacja i aktywność ludzi w okresie późnej dorosłości*. Kielce: Wszechnica Świętokrzyska.
- Chabior A., Fabiś A., Wawrzyniak J.K. (2014). *Starzenie się i starość w perspektywie pracy socjalnej*. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Cybulski M. (2016). *Proces starzenia się społeczeństwa istotnym problemem zdrowia publicznego*. W: M. Cybulski, E. Krajewska-Kułak (red.), *Opieka nad osobami starszymi. Przewodnik dla zespołu terapeutycznego*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL, s. 11–15.
- Fopka-Kowalczyk M. (2018). *Samotność osób starszych i czynniki ją warunkujące*. „Kultura i Edukacja”, nr 1(119), s. 70–80.
- Kempińska U. (2015). *Rola seniorów w rodzinie*. „Pedagogika Społeczna”, R. XIV, nr 4(58), s. 81–96.
- Komisja Europejska (2005). *Zielona Księga. Wobec zmian demograficznych: nowa solidarność między pokoleniami*. Bruksela.
- Komisja Europejska (2006). *Demograficzna przyszłość Europy*. Bruksela.
- Łobodzińska A. (2016). *Starzejące się społeczeństwo wyzwaniem dla zrównoważonego rozwoju*. „Prace Geograficzne”, zeszyt 144, s. 127–142.
- Matejek J., Zdebska E. (red.) (2013). *Senior w rodzinie i instytucji społecznej*. Kraków: Iris studio.
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (2013). *Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej na lata 2014–2022*.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2018). *Polityka społeczna wobec osób starszych do 2030. BEZPIECZEŃSTWO – UCZESTNICTWO – SOLIDARNOŚĆ*.
- Ośrodek Informacji ONZ, *Działania ONZ w kwestii starzenia się społeczeństw*, <https://www.unic.un.org.pl/ageing/dzialania.php>, [dostęp: 15.09.2022].
- Ośrodek Informacji ONZ, *Międzynarodowy Plan Działania w kwestii starzenia się społeczeństw*, <https://www.unic.un.org.pl/ageing/plan.php>, [dostęp: 15.09.2022].
- Pikuła N.G. (2017). *Sytuacja społeczna osób starszych w kontekście rynku pracy*. W: I.M. Światała, N.G. Pikuła, K. Bałożył (red.), *Etyczne i społeczne wymiary pracy*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 61–76.
- Pikuła N.G. (2020). *Aktywność społeczno-edukacyjna seniorów w sytuacji pandemii – wyzwania dla polityki społecznej*. W: N.G. Pikuła, M. Grewiński, E. Zdeb-

- ska, W. Glac (red.), *Wybrane krajowe i międzynarodowe aspekty polityki społecznej w czasie pandemii koronawirusa*. Kraków: Wydawnictwo „Scriptum”, s. 73–88.
- Pikuła N.G. (2021). *Aktywność społeczno-edukacyjna jako czynnik zmiany i rozwoju osób starszych*. „Praca Socjalna”, t. 36, nr 3, s. 127–141.
- Programu Polityki Senioralnej Miasta Opole na lata 2018–2022 „Opole Seniorom”.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 21 lutego 2008 r. w sprawie demograficznej przyszłości Europy (2007/2156(INI)) (Dz. Urz. UE CE 184/75).
- Richert-Każmierska A. (2019). *Polityka państwa wobec starzenia się ludności w Polsce*. Warszawa: CeDeWu.
- Szatur-Jaworska B. (2012). *Aktywne starzenie się i solidarność międzypokoleniowa w debacie międzynarodowej*. „Problemy Polityki Społecznej”, nr 17, s. 15–28.
- Szatur-Jaworska B. (2015). *Polityka senioralna w Polsce – analiza agendy*. „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje”, nr 30(3), s. 45–47.
- Szukalski P. (2013). *Ludzie w wieku 75+ – nowa kategoria demograficzno-społeczna?*. W: K. Wieczorkowska-Tobis, D. Talarska (red.), *Kwestionariusz Camberwell Assessment of Need for the Elderly (CANE) jako narzędzie do oceny zapotrzebowania na opiekę przez osoby w wieku podeszłym*. Warszawa: Akademia Medyczna, s. 7–19.
- Trafiałek E. (2016). *Innowacyjna polityka senioralna XXI wieku. Między ageizmem, bezpieczeństwem socjalnym i active ageing*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz.U. z 2015 r., poz. 1705).
- World Health Assembly. *The Global strategy and action plan on ageing and health 2016–2020: towards a world in which everyone can live long and healthy life*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/252783> [dostęp: 19.09.2022].

Streszczenie

W artykule skoncentrowano się na zaprezentowaniu zakresu działań i zadań polityki senioralnej. W pierwszej części artykułu zaprezentowano najważniejsze dokumenty o charakterze międzynarodowym, które kształtowały politykę senioralną na arenie światowej. Następnie omówione dwa najważniejsze dokumenty, które kształtują polską politykę senioralną. W dalszej części artykułu, aby zobrazować konkretne rozwiązania, ukazano działania miasta Opola w kontekście aktywnej polityki senioralnej.

Słowa kluczowe: polityka senioralna, osoby starsze, wsparcie

Implementation of senior citizen policy in Poland – an introduction to the topic

Summary

The article focuses on presenting the scope of activities and tasks of senior policy. The first part of the article presents the most important documents of an international nature that shaped senior policy on the world stage. Then discussed the two most important documents that shape the Polish senior policy. In the next part of the article, in order to illustrate specific solutions, the activities of the city of Opole in the context of active senior citizen policy were shown.

Keywords: senior policy, elderly, support, programs for the elderly, activation of seniors